

Kennis werkt
Over de publieke waarde van wetenschap

Toespraak Alexander Pechtold,
ter gelegenheid van de opening van het academisch jaar
Rijksuniversiteit Leiden,
31 augustus 2009

Ooit studeerde ik rechten aan deze universiteit.

Ik hield het een half jaar vol.

Het aantal studiepunten dat ik bijeen had gesprokkeld,
was zelfs voor die tijd, aan de lage kant.

Op de dag dat ik mijn studentendecaan het droevige,
maar voor hem wellicht verheugende nieuws moest melden
- dat ik ermee stopte - ,

had ik nog niet alle illusies verloren.

Maar het idee dat ik ooit nog eens mocht spreken,
bij de opening van het Academisch Jaar,
zou ik zeker als zodanig bestempeld hebben.

Dan kunt u zich wellicht voorstellen dat het een eer voor mij is,
dat ik hier nu voor u sta.

Maar met al die eer komt ook de nederigheid.

Wat heb ik te bieden?

Macht?

Nee, met ons aantal zetels in de Tweede Kamer
kun je daar niet over spreken.

Invloed?

Misschien een beetje.

Maar eerst is het zaak om de gunstige publieke opinie te verzilveren.
Pas dan zijn we in staat om onze ideeën te verwezenlijken.

Als ik me niet vergis, staat u, als universitaire gemeenschap,
voor een soortgelijke opgave.

Natuurlijk staat de wetenschappelijke arbeid centraal.

Maar het is ook voor u van belang om steun te verwerven in politiek
en samenleving.

Om het geld en de middelen te krijgen om *uw* ambities te realiseren.

Mag ik zo vrij zijn om te constateren
dat u daar in de afgelopen jaren
niet zo succesvol in bent geweest?

Uw budget kalft langzaam af,
terwijl het aantal studenten flink toeneemt.

U moet bezuinigen op uw onderwijstaken en bedrijfsvoering.

Goede onderzoeksvoorstellen blijven liggen,
en onderzoeksfaciliteiten verouderen.

Het is me niet ontgaan

Dat onze onderzoekers internationaal nog steeds hoog gewaardeerd worden.

Dat zij op sommige wereld-ranglijstjes zelfs op de derde plaats staan.

Maar hoe lang nog?

Want ik stel ook vast dat al die topprestaties

teren op investeringen van decennia terug.

En dat Nederland in Europa dramatisch achter blijft

in uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling.

We zijn daarmee uniek.

Omdat iedereen – behalve Nederland –

dit ziet als economische -‘*self-destruction*’ -.

Kijk eens om ons heen!

De Duitse regering heeft, in het kader van de crisis,

18 miljard vrijgemaakt voor onderwijs en onderzoek!

Denemarken heeft zijn budget structureel met 1,5 miljard verhoogd.

Finland is ook een inspirerend voorbeeld.

Waar laat maar liefst 3,6% van het nationaal inkomen naar onderzoek gaan.

De VS investeert miljarden in onderzoek,

dankzij de economische problemen

Nederland bevriest zijn budget op de helft van de Finnen

Terwijl andere landen versnellen, trappen wij op de rem.

Zouden zij beter beseffen dan wij dat investeren in kennis

dé oplossing is voor de grote vraagstukken van deze tijd?

Of hebben we als stille wens om het openluchtmuseum van Europa te worden?

Zeker is dat onze ambities naar beneden worden bijgesteld.

We streven kennelijk niet langer naar de top,
maar nemen genoeg met de middelmaat.

Met een zekere gelatenheid wordt geconstateerd
dat we best '*second-best*' kunnen zijn.

Maar met die middelmaat winnen we de *rat-race* niet.

Als banken in één weekend miljarden aan staatsteun binnenslepen
om de economie op gang te houden,
heeft iedereen daar het volste begrip voor.

Wetenschap en innovatie hebben deze investering óók nodig
om de economie in de toekomst op gang te houden.

En onze natuurlijke nieuwsgierigheid te stillen.

De wil om te weten hoe iets werkt is sterker dan economische
afwegingen.

Maar dat komt niet over bij publiek en politiek.

Hoe komt dat toch?

De weg- en waterbouwers kunnen bruggen slaan naar de overheid
en kennen als geen ander de weg in politiek Den Haag,

Maar de universitaire wereld dan?

Die heeft toch ook het nodige in huis?

Waarom is de lobby van een sector als de bouw dan toch zoveel succesvoller?

Dat was het onderwerp van een tweegesprek tussen bouwvoorman Elco Brinkman en wetenschapper Jos Engelen van het NWO. (Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek),

NRC-Handelsblad deed onlangs verslag.

Het was verhelderend.

Brinkman wond er geen doekjes om.

“Jullie weten het grote publiek en de politiek maar niet duidelijk te maken van jullie nut is” zei hij.

En inderdaad: als we alleen kijken naar het overheidsgeld dat tijdens de crisis is binnengehaald, boekte de bouw een afgetekende overwinning op de wetenschap: 2,5 miljard versus 0,0.

Of het troostend bedoeld was, weet ik niet, maar Brinkman zei er nog iets bij dat me aan het denken zette.

“De man in de straat zou het niet begrepen hebben als de coalitie 2,5 miljard aan de wetenschap had willen geven.”

Een interessante stelling.

Het toeval wil dat Brinkman en ik nogal eens door dezelfde Haagse straten lopen.

De gewone man die ik dan zie – het kan natuurlijk ook een vrouw zijn–

staat te bellen met z'n *smartphone*.

Als hij naar het ziekenhuis moet wil hij de beste behandeling, en de beste medicijnen.

Hij raadpleegt de buienradar voor een voetbalwedstrijd of buurtbarbecue.

Hij wil de beste advocaten.

Hoezo geen interesse voor wetenschap en innovatie?

Die man valt wel uit te leggen dat Nederland terugzakt onder de middelmaat,

Een land waarin over de nieuwe wegen van Brinkman straks alleen nog maar toeristen, kaas en tulpenbollen vervoerd worden.

Een logische boodschap, lijkt me, maar de wetenschap slaagt er onvoldoende in deze bij publiek en politiek over te brengen.

En wetenschappers die minister worden kennelijk ook niet.

Misschien dat de man in de straat niet stante pede de kenniseconomie op waarde schat,

maar daarover acht ik zeker een goed gesprek mogelijk.

Want wat is de keuze?

Gaan we voluit voor de vernieuwing?

Of vinden we dat we het wel wat kalmer aan mogen doen?

Ik zou zeggen dat de animo voor vooruitgang

nog nooit zo groot is geweest als vandaag de dag.

De gangmakers van de nieuwe economie,

de Apples en de Googles, komen er uit voort.

Zij investeren non stop én massaal in kennis en vernieuwing.

Maar die miljarden verdienen ze dubbel en dwars terug.

Het is het aloude principe van de kost die voor de baat uit gaat.

Wat geldt voor een bedrijf, geldt ook voor een land.

En zeker voor een klein land als Nederland.

Ambiëren we een vooruitstrevende positie in de wereldeconomie?

Willen we talenten van over de hele wereld aantrekken?

Willen we aantrekkelijk blijven voor bedrijven?

De geschiedenis leert ons, dat

culturen, landen en bedrijven die niet in kennis investeren

ophouden te bestaan, vaak sneller dan gedacht.

Robbert Dijkgraaf, voorzitter van de KNAW, formuleerde het zo:

“Talent dat verloren gaat laat zich niet horen.

Niemand kent de naam van een onderneming die nooit is gestart.

Scholen, laboratoria en universiteiten

verkrumelen, steen voor steen.

Kennis krijgt geen hartaanval,

maar sterft de dood van de duizend *budget cuts*”

Dan zeg ik, als politicus, ‘dat laten we toch niet gebeuren?’

En dat laat u, als wetenschapper, toch ook niet over uw kant gaan?

Mijn centrale stelling hier vandaag is dan ook:

Er is geen betere tijd om de omslag te maken dan nu.

Meer geld ; het klinkt banaal, maar daar begint het mee.

We moeten ons verzetten tegen de “dood van de kaasschaaf”

We hebben een nieuwe agenda nodig.

Een soort nationaal contract

Grootschalige, langjarige investeringen voor de hele kennisketen:

Van onderwijs op alle niveau’s tot onderzoek,

van innovatie tot ondernemerschap.

Waarom zouden wij niet kunnen wat de VS

en andere Europese en Aziatische landen nu al doen?

Of Arabische landen, die hun oliemiljarden omzetten in kennis

Terwijl onze aardgasbaten verdampen.

Natuurlijk, overheidsgeld is schaars, de staatsschuld ongekend hoog,
en het doorschuiven van onbetaalde rekeningen naar de volgende
generatie,

kan ook niet eindeloos doorgaan.

Ik *begrijp* die zorgen niet alleen, ik *deel* ze.

In mijn nachtmerries sta ik als bejaarde man voor een jongeren

Tribunaal

dat mij ter verantwoording roept.

Daarom wil ik me er nu niet van afmaken met een gratis aanbod.

Ik pleit voor een grondige heroriëntatie van onze overheidsuitgaven,

Die was toch al nodig, maar nu is hét moment.

Voor hervormen én keuzes maken.

Hervorming van stelsels

– arbeidsmarkt, woningmarkt, pensioenen –

waarvan de financiële én maatschappelijke houdbaarheidsdatum al
lang verstreken is.

Dat schept ruimte voor echte keuzes; keuzes in menselijk kapitaal.

Als je dat doet, en u begrijpt dat ik dat wil ,

dan moet je consequent zijn en stug volhouden.

Dan voer je de Kennisinvesteringsagenda van Rinnooy Kan dus uit,
die nu al jaren zielloos wordt beheerd.

Dan bestempel je die investeringen “hors concours” ,

Buiten mededinging,
onaantastbaar in goede en slechte tijden.
Over kabinetten heen.
Dan zorg je voor een transparant systeem dat het geld verdeelt.
Zonder bureaucratie die elke creativiteit dreigt te verstikken.
Want er is iets fundamenteel mis
als honderden miljoenen uit de aardgaspot,
bestemd voor innovatie,
niet besteed worden,
terwijl NWO duizend prachtige plannen op de plank heeft liggen
en het geld niet kan vinden om ze uit te voeren.

....

We hebben weinig keus.
Het is veranderen of afglijden,
Met de rug naar de rest van Europa .
Of, positiever geformuleerd: veranderen en opleven!
De geschiedenis kent inspirerende voorbeelden.

Textielfabrikant Ten Cate uit Enschede
onderging noodgedwongen een complete 'make over'.
En belandde in samenwerking met de Universiteit Twente
uiteindelijk op Mars.
Van onderbroeken naar Mars.

Van zó ver hoeft de universitaire gemeenschap niet te komen.
en zó ver hoeft u niet te gaan.

Maar van u wordt meer verwacht dan voorheen.

U opereert van oudsher in een internationale omgeving.

Samenwerking en uitwisseling zijn door de eeuwen heen
kenmerken van uw professie.

De wereld wordt echter steeds dynamischer.

Onder invloed van wetenschappelijke doorbraken en technische
innovaties komen nieuwe bedrijfstakken op,
terwijl gevestigde bedrijven kopje onder gaan.

Uw universiteit heeft een eerbiedwaardige geschiedenis van ruim 400
jaar,

maar dat is nog geen waarborg voor de toekomst.

Wat wordt uw rol in dit nieuwe tijdperk?

Nederland heeft niet te veel universiteiten;

Maar wel te veel universiteiten die hetzelfde doen.

Mijn advies zou zijn: versterk het inhoudelijk profiel.

Iedere universiteit kent zijn eigen DNA.

De Europese kennisruimte fungeert als een interne markt.
waarin specialisatie en excellentie lonen.

En mondiaal werken de besten alleen samen met de besten.

.....

In deze context past ook uw initiatief voor het “university college” in de hoofdstad van het internationale recht

Een ander voorbeeld:

Vierhonderd jaar en vijfhonderd meter hier vandaan

Werd Rembrandt geboren.

Maar wie een master in de 17de eeuwse Nederlandse schilderkunst wil doen,

kan in Nederland niet terecht.

Wel in de VS.

Sinds kort heb ik een science buddy, die fungeert als intermediair tussen mij en de wetenschap.

Vandaag draag ik ook een speldje, als “vriend van de wetenschap”.

Mijn hart heeft u al.

Nu het hart van de samenleving nog.

Laat nut en noodzaak zien.

Opheffing van het verbod om wetenschappelijke publicaties op internet te zetten kan behulpzaam zijn.

Maar bedien vooral die man in de straat op zijn wenken.

Misschien dat hij niet open staat voor verhalen over tweede en derde geldstromen.

Ik heb daar zelf ook niet altijd zin in.

Maar natuurlijk heeft hij belangstelling voor wat u doet en wat dat voor hem kan betekenen.

Als hij last heeft van migraine, zal hij direct begrijpen waarom Michel Ferrari de Spinozapremie heeft gewonnen.

In de Amerikaanse serie over het Witte Huis, West Wing, wordt de president door zijn tegenstander weggezet als elitair.

De man heeft een PhD, is Nobelprijswinnaar, en zou het contact met de gewone man verloren zijn.

Het campagneteam geeft hem een verfrissend advies:

“Schaam je niet voor je opleiding.

Verberg nooit je kennis.

Maar maak het tot een universeel recht.”

Ik zou dat motto graag rondbazuinen.

Ik weet trouwens niet wat erger is:

het afdoen van wetenschap als elitair,

of je dat laten aanleunen en onweersproken laten.

Wetenschap afdoen als elitair

houdt ook een onderwijssysteem in stand

dat mensen buitensluit.

Democratie bestaat bij de gratie van actieve burgers,

van mensen die mee willen doen, die hun talenten en interesses willen uitbuiten.

Dat actieve burgerschap is niet vanzelfsprekend.

Mensen worden niet geboren met een scherpe pen en een blik op de wereld.

Ieder kind wordt een levenlang al dan niet opgevoed, gevormd, geschoold en gestimuleerd.

En heel vaak nog stukt de ontwikkeling, verdwijnt de interesse, haken jongeren af.

In ons systeem valt voor veel jongeren de slagboom als ze 12 zijn.

Het vertoont weinig souplesse voor laatbloeiers.

Onder hen zijn bovenmatig veel kinderen van migranten.

Dat is een gemiste kans.

Voor die jongeren in de eerste plaats,

maar even goed voor de maatschappij,

die ongebruikt talent laat lopen,

en juist baat heeft bij diversiteit in al haar geledingen.

Omdat ruimte voor verschil leidt tot creativiteit.

Hoe zorgen we voor een samenleving,

waarin we verschillen niet alleen respecteren,

maar ook waarderen, en weten te benutten?

Hoe zorgt ú ervoor,
Dat ook uw geledingen
een afspiegeling zijn van
een pluriforme,
veelkleurige
samenleving?

.....

Dames en heren,

Ik heb gesproken over een nieuwe agenda.

Over een contract,

Waarin politiek, wetenschap en bedrijfsleven hun
verantwoordelijkheid nemen.

Waar wetenschap streeft naar internationaal top onderzoek,

Omdat matig onderzoek nutteloos is.

Waar de bestuurders van academia toponderzoek stimuleren.

En jong talent binden en coachen.

Waar het bedrijfsleven met het onderwijs samenwerkt,
om innovatie te realiseren.

Waar de overheid een betrouwbare partner is,

die de ruimte schept om dit programma te realiseren.

En waar alle partners de maatschappij uitleggen,

waarom wetenschap zo nuttig, essentieel en bovenal mooi is.

.....

Mijn ontzag voor de wetenschap vindt slechts voor een deel zijn
oorsprong
in mijn eerste half jaar aan deze universiteit,
waarin ik afhaakte in die studie Rechten.
Want het jaar daarop al keerde ik hier terug,
als student kunstgeschiedenis. Dat was in de jaren '80.
Ik dacht: als ik dan toch straks werkloos word,
dan maar in iets wat ik leuk vind.

In die jaren groeide verwantschap met mijn alma mater,
en mijn bewondering voor de wetenschap.
Beide koester ik nog steeds.

Wetenschap, die altijd en overal in vrijheid moet kunnen worden
beoefend.

En juist dezer dagen is het goed ons te realiseren,
dat er in de historie in Leiden een universitaire gemeenschap was,
die zijn rug recht hield toen fundamentele rechten werden geschonden.

Net zoals ik me de afgelopen weken voorhield
Dat *mijn* universiteit,
in het geval van een omstreden wetenschapper,
De beginselen van Erasmus
Wél had gevolgd.

Al was het maar vanwege haar motto: “Haec Libertatis Ergo”.

Mag ik u vragen om al uw kunstschaten,
en alles wat u nog meer in huis heeft en kunt krijgen,
met trots en ambitie uit te dragen?

. - . - .